

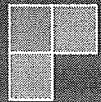
E-ISSN:
2147-2971
P-ISSN:
2148-4163

The Journal of Academic Social
Science Studies

JASSS

YEAR: 14 - NUMBER: 85
SUMMER / 2021

EDITOR
Dr. Serdar BULUT

Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerde Yalnızlık ve Dindarlık Kavramlarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (Mersin Örneği) *

Dr. İlyas Pür

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7795-8212>

T. C. Milli Eğitim Bakanlığı / Yenişehir Mersin Anadolu Lisesi, Mersin – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 21.01.2021

Kabul: 18.04.2021

On-line Yayın: 30.06.2021

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi

Dindarlık

Yalnızlık

Lise

Öğrenci

Araştırma Makalesi

* Bu çalışma, Prof. Dr. Hasan Kayıklık danışmanlığında yazar İlyas Pür tarafından hazırlanan "Ortaöğretim Öğrencilerinde Dini Hayat İle Kaygı ve Yalnızlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48999>

Öz

Bu çalışma lise öğrencilerinde yalnızlık ve dindarlık kavramlarını bazı değişkenler açısından araştırmayı amaçlamıştır. Bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçişini sağlayan diğer gelişim dönemlerinden farklı bir evre olan lise çağı, gencin kendisini, hayatı ve toplumu sorgulayarak eskisinden daha farklı bir biçimde dünyayı algıladığı bir dönemdir. Zira lise döneminde biyolojik anlamda vücut organlarında bir gelişme gözlenirken; psikolojik yönden de nasıl davranılması gerektiğini bilememesinden dolayı bir davranış karmaşıklığı yaşanmaktadır. Yalnızlık ise günümüz toplumunun en önemli sorunlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Yalnızlık, lisede öğrenim gören gençlerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyerek onların duygu dünyasında tahribatlara sebep olmaktadır. Kişiden kişiye farklılık arzettiği düşünülen yalnızlığın eğitim üzerinde de büyük bir risk oluşturduğu düşünülmektedir. Dinin ise insan hayatının bütün evrelerinde özellikle bireyin duygu, düşünce ve davranışlarında önemli bir faktör olduğu bilindiğinden insanın yaşadığı birçok psikolojik durum ile dindarlık ilişkisinin araştırılmasını gerekli hale getirmiştir. Lise öğrencilerinin yalnızlık ve dindarlık kavramlarının araştırılması, bu soruna bilimsel açıdan çözümler sunulabilmesi ve eğitimdeki amaçlara en iyi biçimde ulaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin cinsiyet, yaş, okul türü, aylık gelir düzeyi, din önem düşüncesi, öznel dindarlık algısı ayrıca dindarlık düzeylerinin cinsiyet, yaş, okul türü, aylık gelir düzeyi gibi çeşitli değişkenler açısından araştırılmasını amaçlayan bu çalışmamızın araştırma grubunu Mersin ilinde liselerde öğrenim gören 204'ü kız ve 227'si erkek olmak üzere toplam 431 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında UCLA Yalnızlık Ölçeği, Dinsel Yaşayış Ölçeği ve Kişisel Bilgi Anketi kullanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrencilerin yalnızlık düzeyleri üzerinde cinsiyet, yaş ve din önem değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı ancak okul türü, aylık gelir düzeyi ve öznel dindarlık algısı değişkenlerinin ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin dindarlık düzeyleri üzerinde cinsiyet ve yaş değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı fakat okul türü ve aylık gelir düzeyi değişkenlerinin ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Atf Bilgisi / Reference Information

Pür, İ. (2021). Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerde Yalnızlık ve Dindarlık Kavramlarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (Mersin Örneği). *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(85): 249-262.

Examining the Concepts of Loneliness and Religiosity in High School Students in Terms of Some Demographic Variables (Mersin Example)

Dr. Ilyas Pür

T. C. Ministry of National Education / Yenişehir Mersin Anatolian High School, Mersin – TURKEY

Article History

Submitted: 21.01.2021

Accepted: 18.04.2021

Published Online: 30.06.2021

Keywords

Psychology of Religion

Religiosity

Loneliness

High School

Student

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48999>

Abstract

This study aimed to investigate the concepts of loneliness and religiosity in high school students in terms of some variables. High school age, which is a different stage from other developmental stages that enable the individual to transition from childhood to adulthood, is a period in which the youth perceives the world in a different way than before by questioning himself, life and society. Because while a biological improvement is observed in body organs in high school period; There is a behavioral complexity due to the psychological not knowing how to behave. Loneliness is considered as one of the most important problems of today's society. Loneliness negatively affects the quality of life of high school youth, causing damage to their emotional world. Loneliness, which is thought to differ from person to person, is also thought to pose a great risk on education. As it is known that religion is an important factor in the feelings, thoughts and behaviors of the individual at all stages of human life, it has made it necessary to investigate the relationship between religiosity and many psychological conditions that people experience. Researching the concepts of loneliness and religiosity of high school students is important in terms of providing scientific solutions to this problem and achieving the goals in education in the best way. The research group of this study, which aims to investigate the loneliness levels of high school students in terms of various variables such as gender, age, school type, monthly income level, religious importance perception, subjective religiousness perception, and their level of religiousness, is the research group of the high school students in Mersin. It consists of a total of 431 students, 204 of whom are girls and 227 are boys. UCLA Loneliness Scale, Religious Life Scale and Personal Information Questionnaire were used to collect data. The following results were obtained by analyzing the data obtained: It was observed that gender, age and religion significance variables did not make a statistically significant difference on the loneliness levels of the students, but the variables of school type, monthly income level and subjective religiousness perception did not create a statistically significant difference. In addition, it was determined that gender and age variables do not make a statistically significant difference on the religiousness levels of the students, but the variables of school type and monthly income level make a statistically significant difference.

GİRİŞ

Dünya nüfusunun neredeyse üçte birini gençler oluşturmaktadır. Gençliğin sorunları ülkeler bazında düşünüldüğünde bu sorunlar bu ülkelerin en temel problemlerden biri haline gelmektedir. Lise çağı genellikle bunalımlı ve stresli bir dönem olarak bilinir. Günümüze bakıldığında bu bunalımların ileri boyutlara ulaştığı gözlenmektedir. Bu durum hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde farklı kültürlerde ve farklı zamanlarda meydana gelen evrensel bir olgudur. Bu bunalımlardan biri olan yalnızlık duygusu ise hayatın her döneminde ister yaşlı ister genç olsun neredeyse bütün bireyler tarafından yaşanabilen psikolojik bir durumdur. Hoş olmayan bir durum olarak yalnızlık, tarihsel süreçte hemen hemen her toplumda yaşanmıştır. Bununla birlikte günümüzün modern toplumunda nüfusun ve teknolojinin artmasıyla birlikte gençlerin yalnızlığının da hem nicel hem de nitel olarak arttığı gözlemlenmiştir. Zira küreselleşen dünyada sosyal ve toplumsal anlamda bir hareketlilikten bahsedilse de yaşam koşulları ve ekonomik nedenler kalabalıklar içinde bile gençleri yalnız bırakabilmektedir. Yalnızlık insanın duygu, düşünce ve davranışını etkilediği için din psikolojisinin bir konusu olmuş ve bu bağlamda lise öğrencilerinde yalnızlık bazı değişkenler açısından araştırılmıştır.

Günümüz dünyası teknolojik ve sosyal değişimlerin etkisi altında hemen hemen her alanda geleneksel yapıdan modern yapıya doğru ilerlemektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk toplumunun da karşı karşıya kaldığı değişimin dinamikleri içinde dinin fonksiyonu önem arz etmektedir (Günay, 1999: 17). Lise çağındaki gençlerin sadece maddi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması onların psikolojik olarak sağlıklı olmaları için yeterli değildir. Aynı zamanda bu bireylerin dinî, manevî ve psiko-sosyal bakımdan da gelişmeye ihtiyaçları vardır. Bu itibarla lise öğrencilerinin dinî, manevî ve psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması onların psikolojik bakımdan da daha sağlıklı olmalarını sağlayacaktır. Bu kapsamda ibadet ve dualar bu gençlerin Allah ile olduğu kadar diğer insanlarla da yakınlaşmasını sağlamak suretiyle onların yalnızlığına bir çare olmaktadır. Benzer duygu ve davranışlara sahip insanlarla bir arada olmak gence huzur, güven ve sevgi verecektir (Kimter, 2014: 226-227). Bu kapsamda kişilerin ve toplumların ruhsal sağlıklarının korunmasında ve geliştirilmesinde en güçlü psikolojik fonksiyon olan dinin doğru yönde ve bilimsel olarak açıklanması gerekmektedir (Hökelekli, 2015: 29). Bu itibarla lise gençliği, çocukluk dönemine kıyasla biyo-psiko-sosyal değişimlerin etkisi ve hızlı duygusal iniş-çıkışların yaşanması gibi sebeplerden ötürü bireyin yalnızlık ve dindarlık ile ilgili sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinde yalnızlık duygusu ve dindarlık ile ilgili bazı demografik değişkenleri incelemektir. Ayrıca bu çalışma, lise öğrencilerinin yalnızlık duygusunu ve dindarlığını bazı değişkenler açısından araştırması ve bu değişkenlerin hangi yönde gerçekleşeceği konusunda özgün bir çalışma olması açısından önemlidir.

YÖNTEM

Bu çalışmamız, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı farklı okullarda öğrenim gören öğrencilerin yalnızlık ve dindarlık düzeylerinin bazı demografik değişkenlerle olan ilişkilerini ortaya çıkarmaya çalışan nicel araştırma yöntemi ile ilişki tarama modelinde tasarlanmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha fazla değişkenin birlikte incelenerek değişimin varlığının var olup olmadığı, varsa derecesinin ne yönde olduğunu belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2009). Uygulama 2018 yılı ocak ayında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, Mersin il merkezinde liselerde öğrenim gören öğrenciler, örneklemini ise bu liselerde okuyan öğrenciler arasından basit tesadüfî örneklem yoluyla ulaşılan 204'ü (% 47.3) kız; 227'si (% 52.7) erkek olmak üzere 431 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 73'ü (% 16.9) 13-14 yaş; 210'u (% 48.7) 15-16 yaş; 148'i ise (% 34.3) 17-18 yaş grubundadır. Örneklemin % 81.7'sini (n: 352) Anadolu Lisesi; % 8.6'sını (n: 37) Meslek Lisesi; % 9.7'sini (n: 42) İmam-Hatip Lisesi

öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmamızın bağımlı değişkenleri yalnızlık ve dindarlık düzeyi; bağımsız değişkenleri ise cinsiyet, yaş, okul türü, aylık gelir düzeyi, din önem düşüncesi ve öznel dindarlık algısı değişkenleridir. Verilerin girilmesi ve çözümlenmesinde SPSS for Windows 20 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ve hipotezlerin test edilmesinde t Testi ve Varyans Analizi (Tek Yönlü ANOVA) kullanılmıştır. İki değişken grubun ortalamasının farklı olup olmadığı t Testi ile test edilmiştir. Varyans Analizi ise, bir değişkene ait ikiden çok grubun ortalamaları arasında önemli bir farkın olup olmadığını araştırdıktan sonra aralarında istatistiksel olarak önemli bir fark varsa, bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Ayrıca bu analizlere ek olarak deneklerin ölçeklerden elde ettikleri ortalama skorlarının saptanmasında tanımlayıcı istatistiklerden aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır. Deneklerin demografik bilgilerine bağlı olarak verilerin yüzdelik dağılımlarının saptanmasında frekans analizinden yararlanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu kısımda örnekleme uygulanan UCLA Yalnızlık Ölçeğinden elde edilen verilerle yapılan istatistiksel işlemler ve bu işlemlerin sonucu elde edilen bulgularla ilgili yorumlara yer verilmiştir. Araştırma amacı kapsamında Mersin ilinde liselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerin yalnızlık puanları cinsiyete dayalı olarak karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ulaşılan bulgular, Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Örneklemin Cinsiyet Değişkenine Göre Yalnızlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bağımsız Gruplar için t Testi Sonuçları

	N	Ortalama	SS	sd	t	P
Erkek	227	42.73	9.13	429	1.88	0.06
Kadın	204	41.01	9.86			

Tablo 1'e göre; öğrencilerin yalnızlık puanlarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklemler için t Testinde, kız öğrencilerin puan ortalaması ile ($\bar{x}=41,01$) erkek öğrencilerin puan ortalaması ($\bar{x}=42,73$) arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($t(429)=1,88$, $p>0,05$). Burada ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, cinsiyet yalnızlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz: Schultz ve Moore (1986); Page (1990) ve Baumeister & Storch, (2004) tarafından yapılan araştırmalarda cinsiyet ile yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$). Fakat Özkürkçügil (1993); Halat (2009) ve Turhan (2019) tarafından yapılan araştırmalarda kadınların yalnızlık puanları erkeklerden yüksek çıkmıştır ($p<0,05$). Cinsiyet ile yalnızlık arasındaki ilişkinin anlamlı düzeye ulaşmaması, bu ilişkinin doğrudan değil dolaylı bir ilişki olduğu ve cinsiyetin yalnızlığı dolaylı olarak etkilediği anlaşılmaktadır (Kızılgeçit, 2015: 138). Araştırmamızın amacı kapsamında, liselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerin yalnızlıkları yaş grubuna dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Örneklemin Yaş Değişkenine Göre Yalnızlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Yaş Grubu	N	Ort.	SS
13-14	73	41.36	10.61
15-16	210	41.44	9.62
17-18	148	42.87	8.73
Toplam	431	41.92	1.13

Tablo 2'ye göre; yaş değişkeni ile öğrencilerin yalnızlık duyguları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($F(2-428)=1,13, p>0,05$). Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, yaş yalnızlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz. Seepersad (2001); Lauder ve diğerleri (2006); Yılmaz ve Karaca (2008); Kızılgöç (2015); Kimter (2014) ve Eni (2017) tarafından yapılan araştırmalarda yalnızlık ile yaş arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$). Özkürkçügil (1993); Rokach (2001); Springer vd. (2003); Sheikholeslami vd. (2012) ve Özkaya (2017) tarafından yapılan çalışmalarda yalnızlık düzeyi yaş ile birlikte artmakta ve bu da anlamlılık düzeyine ulaşmaktadır ($p<0,05$). Bireylerin yaşı ilerledikçe iş sahibi olma, evlenme, göç gibi nedenlerden dolayı çevresindeki arkadaşlarından veya akrabalarından uzaklaşmakta ve bu durumda birey sorunlarını paylaşabileceği kişileri bulmakta zorlanarak yalnızlık ile baş başa kalabilmektedir. Fakat Kozaklı (2006); Aksakal (2008); Yılmaz (2012) ve Yakut'un (2016) yaptıkları çalışmalarda ise yaş ilerledikçe yalnızlık seviyesi azalmaktadır. Çalışmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin yalnızlık düzeyleri okul türüne dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 3'te sunulmuştur.

253

Tablo 3: Örneklemin Okul Türü Değişkenine Göre Yalnızlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Okul Türü	N	Ort.	SS	F	P
Anadolu Lisesi	352	41.01	9.65		
Meslek Lisesi	37	44.46	8.5		
İmam Hatip Lisesi	42	47.33	6.6		
Toplam	431	41.92	9.51	10.17	0.00

Tablo 3'te yer alan bilgilere göre; okul türü değişkeni ile öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($F(2-428)=10,17, p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey post hoc analizi sonucunda Anadolu Lisesinde okuyan öğrenciler ile İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler arasında olduğu belirlenmiştir. Yalnızlık ölçeği ortalama puanı en yüksek İmam Hatip Lisesinde, en düşük Anadolu Lisesindeki öğrencilerde olduğu saptanmıştır. Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, okul türü yalnızlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz. Araştırmamızdan elde ettiğimiz verilerde İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin yalnızlık puanının diğer liselerde okuyan öğrencilerin puanına göre yüksek çıkmasının sebebi bu okullarda okuyan öğrencilerden toplumun beklentisinin yüksek olduğu düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle, toplumun bu öğrencileri *örnek insan* olarak görmesi sebebiyle öğrenciler üzerinde baskı ve otoritenin bulunması öğrencileri yalnızlığa

itmektedir. Diğer bir neden de İmam Hatip Lisesinde okutulan dinî içerikli derslerin diğer derslere oranla okul döneminde daha az kullanılması olabilir. Araştırmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin yalnızlık düzeyleri aylık gelir düzeyi değişkenine dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Örneklemin Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Yalnızlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Gelir Düzeyi	N	Ort.	SS	F	P
1500 ve altı	95	43.84	9.18		
1500-3000 arası	171	42.40	9.0		
3000 ve üstü	165	40.31	9.9		
Toplam	431	41.92	9.51	4.61	0.01

Tablo 4'te yer alan bilgilere göre; Aylık gelir değişkeni ile öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($F(2-428)=4,61, p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey post hoc analizi sonucunda 1500 TL altı ile 3000 TL ve üstü öğrenciler arasında olduğu belirlenmiştir. Yalnızlık ortalama puanı en yüksek 1500 TL ve altı, en düşük 3000 TL ve üstü aralığındaki öğrencilerde olduğu belirlenmiştir. Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, aylık gelir düzeyi yalnızlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz. Günaydın (1996); Kavlak ve Saruhan (2002); Gürsoy ve Bıçakçı (2006); Yapıcı (2011); Yılmaz (2012); Oruç (2013); Kimter (2014); Kızılgeçit (2015); Özkaya (2017) ve Aksak (2017) tarafından yapılan araştırmalarda yalnızlık ile gelir düzeyi arasında anlamlılık ($p<0.05$) seviyesine ulaşan ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle örneklemin gelir düzeyi arttıkça yalnızlık düzeyi azalmaktadır. Lauder, Mummery ve Sharkey'in (2006) bulguları da bu durumu desteklemektedir. Esasen gelir durumunun yükseldikçe yalnızlığın düşmesi, ekonomik durumun yalnızlık üzerinde belirleyici bir faktör olduğunu düşündürmektedir. Zira gelir durumunun yüksek olması bireyler için hem geniş sosyal birliktelikler sunmakta hem de farklı alanlarda çeşitli etkinliklere katılım sağlamaktadır. Çalışmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin yalnızlık düzeyleri din-önem düşüncesi değişkenine dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Örneklemin Din-Önem Düşüncesine Göre Yalnızlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Din Benim İçin	N	Ort.	SS	F	P
Hiç Önemli Değil	25	38.68	10.02		
Biraz Önemli	67	41.42	9.66		
Önemli	167	42.20	9.79		
Çok Önemli	172	42.31	9.08		
Toplam	431	41.92	9.51	1.18	0.32

Tablo 5'te yer alan bilgilere göre; öğrencilerin dine verdikleri önem ile yalnızlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($F(2-428)=1,18$ $p>0,05$). Fakat anlamlı olmasa da öğrencilerin yalnızlık ortalama puanı en yüksek dini kendileri için çok önemli görenler, en düşük dinin kendileri için hiç önemli olmadığını belirten öğrencilerde olduğu saptanmıştır. Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, din önem düşüncesi yalnızlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz: Rote vd. (2013) 2165 yetişkin birey üzerinde yaptıkları araştırmada, dinsel katılımın daha yüksek sosyal bütünleşmeye ve sosyal desteğe katkıda bulunduğunu ayrıca sosyal bütünleşmenin ve sosyal desteğin daha düşük yalnızlık düzeyleri ile negatif yönde ilişkisinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Kirkpatrick ve diğerleri (1999) Protestan, Katolik ve Yahudi toplam 184 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada sosyal destek ile yalnızlık arasında negatif ilişki bulmuşlardır. Diğer bir ifadeyle; öğrencilerin sosyal desteği arttıkça yalnızlıkları azalmaktadır. Araştırmada sosyal destekten sonra yalnızlığı etkileyen en önemli faktörden birisinin de din olduğu ve dine önem verme, Tanrı'ya inanç ve Tanrı'ya güvenli bağlanma ile yalnızlık arasında negatif ilişki bulunduğu görülmüştür. Ayrıca yalnızlık ölçümlerinde erkeklerin kadınlardan daha yüksek puan aldıklarını ve kadınların yalnızlıkla başa çıkmada duanın etkili bir fonksiyonunun bulunduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin yalnızlık düzeyleri öznel dindarlık algısı değişkenine dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Örneklemin Öznel Dindarlık Algısına Göre Yalnızlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Öznel Dindarlık	N	Ort.	SS	F	p
Hiç Dindar Değil	75	39.77	9.25		
Biraz Dindar	179	41.66	10.09		
Dindar	140	42.29	8.89		
Çok Dindar	37	46.11	8.22		
Toplam	431	41.92	9.51	3.86	

Tablo 6'da yer alan bilgilere göre; Bununla birlikte öğrencilerin öznel dindarlık algısı ile yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($F(2-428)=3,86$, $p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey post hoc analizi sonucunda kendilerini çok dindar bulanlar ile kendilerini biraz dindar ve kendilerini hiç dindar bulmayan öğrenciler arasında olduğu tespit edilmiştir. Yalnızlık ortalama puanı en yüksek olanlar kendilerini çok dindar bulanlar, en düşük olanlar ise kendilerinin hiç dindar olmadığını belirten öğrenciler olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, öznel dindarlık algısı yalnızlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz: Yaparel (1987) yirmi-kırk yaşlar arası kişilerde dindarlık ile psiko-sosyal uyum üzerine yaptığı araştırma sonucuna göre dinî yaşayışın farklı boyutları olan inanç, ibadet ve dua ile yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Yine Yapıcı (2011) Çukurova Üniversitesinden toplam 614 öğrenci üzerinde dindarlığın farklı görüntüleriyle yalnızlık ilişkisi üzerine yaptığı çalışmada 133 bulgunun % 87.97'si nötr, % 3.01'i pozitif, % 9.02'si ise negatif ilişki göstermiştir. Bu bulgulara göre dindarlık yalnızlık arasındaki ilişkinin tek yönlü ve tek boyutlu olmadığı tespit edilmiştir. Yine Kimter'in (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin dindarlık dereceleriyle yalnızlık puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Buna benzer olarak Certel vd. (2016), İmam Hatip Lisesinde okuyan toplam 144 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada dindarlık ile yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir.

Tarafımızdan elde ettiğimiz verilerde dinî yaşayış (genel), inanç ve ahlâk alt boyutları ile yalnızlık arasında anlamlı bir ilişkinin çıkmaması fakat dinî yaşayış ibadet alt boyutunun yalnızlık ile düşük düzeyde pozitif ilişkinin bulunması Yaparel (1987), Yapıcı (2011), Kimter (2014) ve Certel vd. (2016) tarafından yapılan çalışmalarla kısmen uyusmaktadır. Çalışmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri cinsiyet değişkenine dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Örneklem Cinsiyet Değişkenine Göre Dindarlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bağımsız Gruplar için t Testi Sonuçları

	N	Ortalama	SS	sd	t	p
Erkek	227	201.15		429	0.93	0.35
Kadın	204	196.6				

Tablo 7’de yer alan bulgulara göre, öğrencilerin dinî yaşayış durumlarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem için t Testinde, kız öğrencilerin puan ortalaması ile ($\bar{x} = 196,69$) erkek öğrencilerin puan ortalaması ($\bar{x}=201,15$) arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($t(429)=0,93$, $p>0,05$). Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, cinsiyet dindarlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz: Özbaydar (1970); Köktaş (1993); Hülür ve Kalender (2003); Yapıcı ve Zengin (2003a; 2003b); Akdoğan (2004); Atalay (2005); Kimter (2008); Kızılgeçit (2015); Geçioğlu (2018) tarafından yapılan araştırmalarda dindarlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Cinsiyet ve dindarlık değişkeni açısından aralarında anlamlı bir ilişki çıkmaması Özbaydar (1970); Köktaş (1993); Hülür ve Kalender (2003); Yapıcı ve Zengin (2003a; 2003b); Akdoğan (2004); Atalay (2005); Kimter (2008); Kızılgeçit (2015); Geçioğlu (2018) tarafından yapılan çalışmalarla kısmen örtüşmektedir. Cinsiyetler arasında dindarlığın bazı göstergelerinde erkekler lehine anlamlı, bazılarında ise anlamlı olmayan farklılıkların ortaya çıkması cinsiyet ile dindarlık arasındaki ilişkinin tek taraflı olmadığını ortaya koymaktadır. Zira bu durumu Yapıcı’ya (2013: 249) dayanarak söyleyecek olursak; Müslüman Türk örneği üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda erkeklerin dindarlık puanlarının kadınlardan daha yüksek çıktığı görülmektedir. Fakat bu durumu genelleştirmem gerekir. Çünkü kadınların erkeklerden daha dindar olduklarını ortaya koyan çalışmaların yanı sıra her iki cinsiyet arasında anlamlı farklılıkların bulunmadığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Batı’da kadınların erkeklerden daha dindar olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Örneğin; Miller ve Hoffmann (1995: 63-64), dindarlıkta cinsiyet farklılıkları üzerine yaptıkları araştırmada kadınların erkeklerden daha dindar oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırmada kadınların dinsel faaliyetlere katılımlarının erkeklere nazaran yüksek olduğu, düzenli olarak kutsal kitabı okudukları ve dua ettikleri tespit edilmiştir. Yine Beit-Hallahmi (1989: 70) tarafından yapılan araştırmada dindarlık ve dinî ilginin her türlü ölçümünde, kadınlar erkeklerden daha yüksek puan almışlardır. Çalışmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri yaş değişkenine dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: Örneklemin Yaş Değişkenine Göre Dindarlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Yaş Grubu	N	Ort.	SS	F	p
13-1	73	191.6	58.06		
15-16	210	200.1	44.6		
17-18	148	201.2	52.7		
Toplam	431	199.0	49.9	0.99	0.37

Yine Tablo 8’ de yer alan bulgulara bakıldığında, yaş değişkeni ile öğrencilerin dinî yaşayış durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($F(2-428)=0,99$, $p>0.05$). Fakat anlamlı fark olmasa da dinî yaşayış ölçeği ortalama puanı en yüksek 17-18 yaş aralığında, en düşük 13-14 yaş aralığındaki bireylerde olduğu belirlenmiştir. Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak, dindarlık yaş farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz: Yaş değişkeni ile dindarlık arasındaki ilişkiyi ele alan bazı çalışmalarda anlamlılık düzeyine ulaşmayan sonuçlarla karşılaşmaktayız. Örneğin; Yaparel (1987); Akdoğan (2004); Atalay (2005); Şengül (2007); Kimter (2008); Gürsu (2011); Yapıcı (2013) ve Yakut (2016) tarafından yapılan araştırmalarda yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dindarlıkla ilgili yapılan birçok çalışmada yaş değişkeni sıklıkla kullanıldığı için bu konuda birbiriyle uyum ve uyumsuz pek çok bulguyla karşılaşabiliriz. Genel anlamda bir değerlendirme yaptığımızda, ülkemizde gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen sonuçlar yaşa bağlı olarak dindarlığın artma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Yapıcı, 2013). Örneğin; Argyle ve Beit-Hallahmi (1975); Köktaş (1993); Voltan-Acar ve diğerleri (1996); Günay (1999); Çelik (2002); Hülür ve Kalender (2003); Arslan (2004); Özel (2012); Kartopu (2012); Demir (2013); Yıldız (2014); Kula (2015); Kızılgeçit (2015); Baynal (2015) ve Hayta (2015) tarafından yapılan araştırmalarda örneklemin yaş grubu yükseldikçedindarlık puanlarının yükseldiği ve bunun anlamlılık seviyesine ulaştığı bulunmuştur. Araştırmamızdaki bulgularda yaş değişkeni ile dinî yaşayış (genel), inanç, ahlâk ve ibadet alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmaması şöyle açıklanabilir: Bilindiği üzere çalışmamız Mersin ilindeki liselerde öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Bu nedenle öğrencilerin aynı sosyo-kültürel çevreden gelmiş olması ve yaşlarının birbirine yakın olması dinî yaşayışta yaş farkını kapatabilir. Diğer bir sebep alt sınıfta okuyan öğrencilerin üst sınıftaki öğrencilerle özdeşim kurması olabilir. Teknolojik ilerlemeler neticesinde medya ve kitle iletişim araçlarının benzer bilgileri sunuyor olmasında dinî yaşayışta yaş farkını ortadan kaldıracaktır. Araştırmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri okul türü değişkenine dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: Örneklemin Okul Türü Değişkenine Göre Dindarlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Okul Türü	N	Ort.	SS	F	P
Anadolu Lisesi	352	193.7	51.0		
Meslek Lisesi	37	218.6	38.2		
İmam Hatip Lisesi	42	228.5	32.5		
Toplam	431	199.0	49.9	13.05	0.00

Tablo 9'daki bilgilere göre, okul türü değişkeni ile öğrencilerin dinî yaşayışları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($F(2-428)=13,05$, $p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey post hoc analizi sonucunda Anadolu Lisesinde okuyan öğrenciler ile İmam-Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler arasında olduğu belirlenmiştir. Dinî yaşayışın farklı görüntülerinin öğrenim görülen okul türü değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını sorgulayan tek yönlü varyans analizine (ANOVA) dayanarak söyleyecek olursak; öğrenim görülen okul türü değişkenine göre dinî yaşayış (genel) düzeyleri ile inanç, ibadet ve ahlâk alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır ($p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey post hoc analizi sonucunda Anadolu Lisesi'nde okuyan öğrenciler ile İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler arasında olduğu belirlenmiştir. En yüksek puanı İmamHatipLisesi öğrencileri; en düşük puanı ise Anadolu Lisesi öğrencileri almıştır.

Onay (2004); Yıldız (2006); Kimter (2008); Gürsu (2011); Yapıcı (2013); Demir (2013); Hayta (2015) ve Kula'nın (2015) bulgularına göre din eğitimi alan öğrenciler daha dindardır. Yine benzer şekilde Kartopu (2012) tarafından yapılan araştırmada da okul türü ile kader inancı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin diğer liselere göre kader inançları daha yüksek bulunmuştur. Fakat alınan dinî bilgilerin bireyi her zaman olumlu yönde etkilediğini söylememiz doğru bir yaklaşım değildir. Gülfil (2018: 125-126) ve Hökekleli (2015) tarafından yapılan bir araştırmada bazı katılımcılar, çocukluk çağında aile ve çevrenin etkisiyle kendilerine verilen dinî bilgi ve dinsel aktarımların ister istemez kendilerinin bilinçaltına yerleştiğini dile getirmektedirler. Bu durumda özellikle inançlı aile ortamında yetişen genç bireyler, yaşadıkları bunalım, gerilim ve arayış neticesinde zıt bir kimlik geliştirerek inançsızlığı tercih edebilirler. Çalışmamızın amacı kapsamında, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri aylık gelir düzeyi değişkenine dayalı olarak kıyaslanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan betimsel istatistikler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: Örneklem Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Dindarlık Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Gelir Düzeyi	N	Ort.	SS	F	P
1500 ve altı	95	216.1	44.1		
1500-3000 arası	171	205.0	43.3		
3000 ve üstü	165	182.9	54.8		
Toplam	431	199.0	49.9	16.4	0.00

Tablo 10'a göre aylık gelir değişkeni ile öğrencilerin dinî yaşayışları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($F(2-428)=16,43$, $p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey post hoc analizi sonucunda 3000 TL ve üstü bireylerle diğer gelir durumuna sahip bireyler arasında olduğu belirlenmiştir. Yukarıda ulaştığımız bulguları ilgili alanyazın ile karşılaştıracak olursak; aylık gelir düzeyi dindarlık farklılıklarını daha iyi analiz edebiliriz. Dinî yaşayışın farklı görüntülerinin aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını sorgulayan tek yönlü varyans analizine (ANOVA) dayanarak söyleyecek olursak, dinî yaşayış ölçeği ortalama puanı en yüksek alt gelir grubundaki öğrencilerde; en düşük üst gelir grubundaki öğrencilerde olduğu belirlenmiştir. Köktaş (1993); Voltan-Acar ve diğerleri (1996); Günay (1999); Atalay (2005); Yıldız (2006); Yapıcı (2013); Demir (2013) ve Karşlı (2019) tarafından yapılan araştırmalarda sosyo-ekonomik durum yükseldikçe dindarlık puanlarının düştüğü bulunmuştur. Kartopu (2012)

tarafından yapılan araştırmada kadere inanma ile aylık gelir düzeyi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, örneklemin aylık gelir düzeyi arttıkça kadere kesin olarak inanmada bir düşüş olmaktadır. Onay (2004) tarafından yapılan araştırmada da üst gelir grubunda bulunan öğrencilerin dindarlık düzeyleri, alt ve orta gelir grubunda olanlara nispeten daha düşük çıkmış ve bu durum ($p < 0.05$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Fakat Kimter (2008), Yapıcı (2013) ve Çayır (2014) tarafından yapılan araştırmada dindarlık ile aylık gelir düzeyi arasındaki ilişkide gelir durumu yüksek olan öğrencilerin dinî inançları benimseme ve dinî pratikleri yerine getirme derecelerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, aylık gelir düzeyi yükseldikçe örneklemin dindarlığı artmaktadır. Kızılgeçit (2015) tarafından yapılan araştırmada da iki değişken arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, günümüz insanının ruhsal yapısı yalnızlık, gerginlik ve yarışma gibi faktörler üzerine temellendiğinden bu durum organizmanın dengesini bozarak bireylerde can sıkıntısı, yorgunluk ve ruhsal anlamda çöküntü durumlarına neden olmaktadır. İnsan ibadetler sayesinde dış dünyadan yalıtılmış ve Allah ile baş başa hissederek O'na teslim olur. İbadetler kişide sorumluluk duygusunu geliştirerek, dengeli bir şahsiyet oluşmasına ve yalnızlık duygusunun azaltılmasına yardımcı olur. Genel olarak hem ülkemizde hem de Batı'da yapılan çalışmalarda dinî yaşayış ve yalnızlık arasında tek yönlü ve doğrusal olmayan ilişkiler bulunmakla birlikte çoğu zaman dindarlık ve özellikle iç güdümlü dindarlık ve yalnızlık arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, iç güdümlü dindarlık arttıkça yalnızlık azalmaktadır. Elde edilen verilere bakıldığında dindarlığın inanç, ibadet ve duygu seviyelerinin yüksek oluşu, örneklem grubunun Allah ile birebir ve doğrudan temas kurma hallerinin yoğun ve dinsel hayatının canlı olduğu düşünölmektedir. Bu durum iç güdümlü motivasyon sonuçları ile uygunluk göstermektedir. Dini bir amaç olarak kabul eden ve Allah ile ilişkisini yaşamının merkezine alan birey, yalnızlık durumlarında sahip olduğu ulvî gayenin yüceliği ile gönlü rahatlayacak ve bu durumun kendisi için bir hayır olduğunu düşünecektir. Seküler anlamda karşılaşılan sıkıntıların da geçici olduğunun bilincinde olan iç güdümlü dindar kişi, maddi anlamdaki sıkıntılara ve yalnızlık gibi görölen durumlara karşı daha soğukkanlı ve metanetli bir tavır takınacaktır. şunu da belirtmek gerekir ki yalnızlık çoğu zaman olumsuz bir durum gibi gözükse de islamî kaynaklarda ve bilhassa tasavvuf biliminde bir eğitim vasıtası olarak düşünölmüş ve pozitif olarak değerlendirilmiştir. Sonuçta, olumlu bir din anlayışına sahip bireylerin yalnızlıklarının azaldığını; buna karşın olumsuz bir din anlayışına sahip bireylerin yalnızlıklarının arttığını ya da bunlara etkisinin olmadığını söyleyebiliriz. Araştırmamızdan elde ettiğimiz sonuçlara göre önerilerimiz şunlardır:

a) Dinî yaşayışın yalnızlık üzerindeki etkisi sadece din psikolojisinin değil bilakis, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve psikiyatri gibi bilim dallarının da çalışma kapsamına girmektedir.

b) Dinî hayatın ve dindarlığın farklı göröntülerinin yalnızlık üzerindeki pozitif etkileri göz önüne alındığında, ilköğretimde, liselerde, Kur'an kurslarında ve camilerde verilen dinî eğitim ve öğretiminde modern ve yenilikçi araştırmaların yapılması önerilebilir.

c) Tartışma ve bulgular bölümünde dinî yaşayış ile yalnızlık arasındaki ilişki hakkında tablolaştırdığımız verilerde pozitif sonuçların yanında negatif sonuçlarında bir hayli fazla olduğu görölmektedir. Bu kapsamda problemlerin çözümünde okul aile birliği başta olmak üzere okul müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlükleri, özel okul ve kolejler, Kur'an kursları ve müftölükler gibi hem resmi hem de özel kurumlarınca işbirliği içerisinde çalışmaların yapılmasına gereksinim duyulmaktadır.

d) Bu araştırmanın örneklemini Mersin ilinin farklı liselerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Bu kapsamda hem farklı yaş gruplarında hem de farklı illerde bulunan bireyler üzerinde araştırmamıza benzer bir çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2004). *Sosyal Değişme ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Aksak, M. (2017). *Farklı Lise Türlerine Devam Eden Lise Öğrencilerinin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumları ile Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Gaziosmanpaşa İlçesi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aksakal, S. (2008). *Obez Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (1975). *The Social Psychology of Religion*. London & Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Arslan, M. (2004). *Türk Popüler Dindarlığı*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Atalay, T. (2005). *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Diyarbakır Örneği*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Baumeister, A. L. & Storch, E. A. (2004). Correlations of Religious Beliefs With Loneliness For an Undergraduate Sample. *Psychological Reports*, 94, pp. 859-862.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), ss. 206-231.
- Beit-Hallahmi, B. (1989). *Psikoloji, Din, Sanat, Kimlik* (H. Kayıklık, Çev.), London and Toronto: Associated University Press.
- Certel, H., Yakut, S., Yakut, İ. ve Gülsün, B. (2016). Öğrencilerde Yalnızlık Problemi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), ss. 3069-3084.
- Çayır, C. (2014). Ergenlerin Dinî İnanç, Şüphe ve Dinî Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Bilimname*, 27(2), ss. 59-88.
- Çelik, C. (2002). *Şehirleşme ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Demir, Ş. Ç. (2013). *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dinî Başa Çıkma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Eni, Ş. (2017). *Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanma Sıklığının Yalnızlık Algılarına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Geçioğlu, A. R. (2018). *Evlilik Uyumu Dindarlık İlişkisi: Adana Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gülfil, D. (2018). *Psikolojik Açıdan Ateizm: Nitel Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Yaşayış*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Günaydın, N. (1996). *Yaşlı bireylerde Yalnızlığın İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürsoy, F. ve Bıçakçı, M.Y. (2006). Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal of Qafqaz University*, 18, ss. 140-146.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Halat, M. I. (2009). *Yatırım Kuramı Bağlamında Eoli Çiftlerde Uyum, Nedensel ve Sorumluluk Yüklemeleri ile Yalnızlık Arasındaki Bağlantılar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hayta, A. (2015). İbadetler ve Ruh Sağlığı, Hökelekli (Ed.) *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (ss.

137-179). İstanbul: Dem Yayınları.

Hökelekli, H. (2015). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları.

Hülür, H. ve Kalender, A. (2003). *Sosyo-Politik Tutumlar ve Din: Konya Araştırması*. Konya: Çizgi Yayınları.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayıncılık.

Karlı, N. (2019). Gençlerde Sınav Kaygısı, Dindarlık ve Dua İlişkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), ss. 190-219.

Kartopu, S. (2012). *Kaygının Kader Algıları ile İlişkisi (Kahramanmaraş Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kavlak, O. ve Saruhan, A. (2002), Interfil Kadınlarda Yalnızlık Düzeyi ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Ege Tıp Dergisi*, 41(4), ss. 229-232.

Kızılgeçit, M. (2015). *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine: Psiko-sosyal Bir Çalışma*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

Kimter, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Kimter, N. (2014). Kişilerarası İlişkilerde Tehdit Hissetme, Psikik İzolasyon ve Dindarlık: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma. *Bilimname*, 27(2), ss. 207-236.

Kirkpatrick, L. A., Daniel, J. S. & Susan, L. K. (1999). Loneliness, Social Support and Perceived Relationships with God. *Journal of Social and Personal Relationships*, 16(4), pp. 513-522.

Kozaklı, H. (2006). *Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık ve Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dinî Yaşayış*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Kula, N. (2015). Gençlik Döneminde Kimlik ve Din, Hökelekli (Ed.) *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (ss. 33-81). İstanbul: Dem Yayınları.

Lauder, W., Kerry, M. & Sharkey, S. (2006). Social Capital, age and religiosity in people who are lonely. *Journal of Clinical Nursing*, 15(3), pp. 334-340.

Miller, A. S. & Hoffmann, J. P. (1995). Risk and Religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34(1), pp. 63-75.

Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Dem Yayınları.

Oruç, T. (2013). *Üniversite Öğrencilerinde Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Yalnızlık ile Otomatik Düşünceler İlişkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.

Özel, İ. (2012). Mahkûmların Dindarlık ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Samsun Örneği. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 14(54), ss. 163-192.

Özkaya, G. (2017). *Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri İle Umutsuzluk ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkürkçügil, A. Ç. (1993). Cezaevinde Yalnızlık ve Yalnızlığın Depresyonla İlişkisi. *Kriz Dergisi*, 6(1), ss. 21-31.

Page, R. M. (1990). High School Size as a Factor in Adolescent Loneliness. *The High School Journal*, 73(3), pp. 150-153.

Rokach, A. (2001). Strategies of Coping with Loneliness throughout the Lifespan. *Current Psychology*, 20(1), pp. 3-18.

Rote, S., Hill, T. D. & Ellison, C. G. (2013). Religious Attendance and Loneliness in Later Life. *The*

- Gerontologist*, 53(1), pp. 39-50.
- Schultz, N. R. & Moore, D. W. (1986). The Loneliness Experience of College Students: Sex Differences, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 12 (1), pp. 111-119.
- Seepersad, S. S. (2001). *Analysis of The Relationship Between Loneliness, Coping Strategies and The Internet*. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Sheikholeslami, F., Masole, S. R., Rafati, P., Vardanjani, S. A. E., Talami, M. A. Y. & Khodadadi, N. (2012). The Relationship Between The Religious Beliefs and The Feeling of Loneliness in Elderly. *Indian Journal of Science and Technology*, 5(3), pp. 2411- 2416.
- Springer, R. M. B., Weaver, A. J., Linderblatt, R. C., Naditch, R. B., Newman, R. A., Siritsky, R. N., et al. (2003). Spirituality, Depression and Loneliness Among Jewish Seniors Residing in New York City. *The Journal of Pastoral Care & Counseling*, 57(3), pp. 305-318.
- Şengül, F. (2007). *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turhan, Ö. (2019). *Duygusal Emeğin Örgütsel Vatandaşlık Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Yaşamda Yalnızlığın Aracı Rolü: Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Voltan-Acar, N., Yıldırım, I. ve Ergene, T. (1996). Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12, ss. 45-56.
- Yakut, S. (2016). *Öğretmenlerde Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık İlişkisi: Polatlı Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-Kırk Yaşlar Arasında Kişilerde Dinî Yaşayış ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yapıcı, A. (2011). Gençlerde Dindarlığın Farklı Görüntüleri ile Yalnızlık Arasındaki İlişkiler: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9(22), ss. 181-208.
- Yapıcı A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003a). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1(4), ss. 173-206.
- Yapıcı, A. & Zengin, Z. S. (2003b). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin dinin Etkisini Hissetme Düzeyleriyle Psiko-Sosyal Uyumları Arasındaki İlişki, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(2), ss. 65-127.
- Yıldız, M. (2006). *Üniversite gençlerinin benlik tasarımlarının dinsel yönelim biçimleri ve bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. *İslamî Araştırmalar* 18(3), ss. 501-510.
- Yıldız, M. (2014). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, M. G. (2012). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Utangaçlık Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, E. ve Karaca, F. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 18(2), ss. 71-79.